

К 38

Андрій Кізя

**ГРИЦЬКО
ЧОРНОМОРЕЦЬ
І ЙОГО ДРУЗІ**

Андрій Кізя

Трицько Чорноморець і його друзі

записки
селищкласника

Комітет по радіо-
поширенню і телебачен-
ню при Раді Міністрів
УРСР
Бібліотека

КРИМВИДАВ
Сімферополь
1961

Повість «Грицько Черноморець і його друзі» присвячена питанню трудового виховання і виробничого навчання школярів. У ній розповідається про те, як семикласник Грицько Черноморець привчається до фізичної праці, як під впливом вчителів, робітників, колгоспників формується його світогляд.

Андрей Петрович Кизя
ГРИЦКО ЧЕРНОМОРЕЦЬ І ЕГО ДРУЗЬЯ
Записки семикласника
(на українському мові)

Малюнки художника Ф. Литвинова.

Редактор Г. Таран. Художній редактор Ю. Белькович.
Технічний редактор Н. Ісупова. Коректор С. Касьян.

БЯ 00736. Обсяг: 2,49 друк. арк., 2,28 обл.-вид. арк. Формат паперу 70×92¹/₂. Тираж 10 000 прим. Здано на виробництво 15-IX-1961 р. Підписано до друку 4-XI-1961 р. Кривоблатполітографія, м. Сімферополь, проспект ім. Кірова, 32/1. Замовлення № 3155.
Ціна 17 коп.

1

Вчора здавав останній екзамен і ледве не завалився. Триєчку все-таки поставили. Сором та й годі! Адже я не останній учень у класі, всі предмети здав на «чотири» і «п'ять», а от фізика підвела мене. І думаєте, не вчив? Три дні сидів удома, підручник з фізики зубрив. Навіть на консультацію не ходив, щоб часу не гаяти. Хоч Юрко (це мій товариш) і тягнув мене: ходімо, каже, в школу, з приладами повозимся. А навіщо мені ті прилади? Я протягом року не підступався до них, а то щоб в останній день голову морочив.

Ото ж визубрив я підручник і пішов здавати.

У школі — тихо. Біля фізичного кабінету, де приймають екзамени, купка учнів. Шепотять, в щілинку дверей заглядають, хвилюються, видно. Я підійшов і почав разом з ними хвилюватися.

Я тут не буду писати про те, як виходили з кабінету хлопці і дівчата — одні веселі, а другі не дуже, як ми бажали один одному «ні пуха, ні пера», коли підходила черга відповідати. Все це, звичайно, інтересно, та тільки згодом, коли вже склав екзамен і маєш добру четвірку чи п'ятірку. А як ото смоче під серцем, і коли відчуваєш, що нічого майже не знаєш, що в голові ніби якийсь вінегрет з формул, циліндрів, пружин, катушок та іншого непотрібного утилю, — тоді не дуже інтересно.

Коли я взявся за блискучу ручку дверей фізикабінету, Юрій поплескав мене по спині і сказав:

— То дивися ж!

Це він про електромотор, бо саме перед цим на підвіконні малював мені пальцем, як ото воно і чому крутиться.

Я кивнув йому, що, мовляв, знаю, і зайшов у кабінет. За столом наш фізик Іван Петрович і члени комісії сидять, Ніну Черевичну слухають, яка щось біля моделі розповідає. Усюди приладів понаставлено — страх скільки! Я перелякався і не зразу второпав, що мені в білеті випало. А тоді вже, як сів і трохи заспокоївся, уважно прочитав. Все-таки мені повезло: білет попався не дуже важкий. Але питання про електромотор мене засмутило. Треба було розповісти чому і як він крутиться. Взагалі — то я знав, що коли на залізу палицю намотати дроту і пропустити через нього струм, то палиця стане ніби магнітом з двома полюсами, що однакові полюси

відштовхуються, а різні притягуються, і воно крутиться. Сиджу, думаю. А вже й відповідати час. Іван Петрович каже:

— Ну, хто слідуєчий?

Іду до столу і ніяк не можу пригадати, як же називається оте, що на полюсах. На умі крутиться, а не пригадаю... Чоботи? Галоші? Туфлі? Ботинки? Ні, не те... А точно ж знаю, що якесь взуття...

— Ну, відповідай. Яке там перше питання?

Так і не знайшов я потрібного мені взуття, щоб назвати оте, що на полюсах електромагніту. Почав відповідати на перше питання. Уже й не пам'ятаю, що я говорив, але, мабуть, все правильно, бо Іван Петрович згодом каже:

— Добре.

Я важко зітхнув і почав про електромотор. Сказав, що він складається з якоря з дротом, а також з південного і північного полюсів, на яких намотано дріт.

— Не з полюсів, а з катушок, — зауважив Іван Петрович.

— Звичайно, з катушок, — сказав я. — А на кінцях вони мають оці самі, ну... ботинки.

Тільки-но я оце сказав — «ботинки», а в мене за спиною хтось як пирсне. Завуч Валентина Ільківна суворо поглянула на столи, за якими обдумували дівчата, а сама й запищує:

— Тобто, як це «ботинки?»

— Отож, ботинки... Звичайно, не прості,

а такі спеціальні, залізні.

— Башмаки! — відрубав Іван Петрович. — Що, забув, хлопче?

— Іване Петровичу, так я ж це знаю. Ну, вилетіло слово. Півгодини думав, як воно зветься...

— Добре. Продовжуй. Скажи, чому обертається якір?

Отут я й уявив собі засмаглий палець Юрка, що ковзає по білому підвіконню.

— Значить так, — кажу. — Раз північний полюс відштовхується від південного, то так воно й обертається, так поступово і крутиться, і крутиться.

І щоб показати, як воно крутиться, я взяв модель мотора і вдарив по якюрю. Якір зробив усього один оберт і став.

— Що, не обертається? — каже Валентина Ільківна.

— А скажи, хлопче, для чого оці вуглики і пружинки?

— Щоб знімати струм, який виробляється у обмотці якюря, — сказав я, бо саме тоді мені пригадалося речення з підручника.

— Та-ак! — промовив фізик і переглянувшись з членами комісії. — Питань не буде? Можеш іти.

Я повернувся до дверей і пішов. «Невже двійка», — промайнуло в голові. За дверима мене усі оточили, запитували: «Ну, як?» Але я тільки махнув рукою і поплентався у двір.

Сиджу на лаві і колупаю черевиком землю. Незабаром коло мене сів Юрко.

— Зрізався? Розкажуй, як воно було.

— Забув про башмаки, розумієш, а він тоді мені про оті вуглики... Ну, я й заплутався. Двійка, мабуть, буде.

— Погано, — сказав Юрко. — А ти йому що?

— Кажу, що вуглики для того, щоб струм знімати.

— Ото дивак! — крикнув Юрко. — Це ж у динамо щітки-вуглики служать для знімання струму, а в електромоторі — навпаки!

Дивак! Йому добре так говорити, він все знає. А що зі мною тепер буде? Залишать у сьомому класі на другий рік?

І все через оту кляту фізику! Не люблю я її і все! Та й навіщо вона мені? Спеціальність мені вже мама обрала: буду вченим, мислителем. А мислителю фізика ні до чого.

Цілий день я ходив, як побитий, місця собі не знаходив. Що то буде? Що буде?

І тільки надвечір дізнався, що двійки мені не поставили. Схопив трійку і, крім того, маю за літо підтягнутися. Так наказав Іван Петрович. Що ж, доведеться підтягуватися.

Як би там не було, а сім класів я закінчив. Починаються канікули.

Нам у школі весь час говорили про те, щоб ми, учні, хороше вчилися.

А як вивчимося, то станемо лікарями, вченими, інженерами, винахідниками. Щоб ніхто про це не забував, у великому шкільному залі була влаштована велика виставка, ніби картинна галерея. Тут висіли фотокартки тих, які закінчили нашу школу і тепер стали видними людьми. Скрізь під фотографіями були приклеєні написи про те, як відмінно вчилися колишні учні школи і як завдяки цьому вони стали видатними.

Одного разу Віра Дем'янівна, наш класний керівник, сказала, щоб ми приходили на збори, де буде виступати один з наших колишніх учнів. Він тепер працює начальником у комунгоспі. Зараз я не пам'ятаю, як його звали. А збори запам'ятав добре. За столом сиділи директор, вчителі, краші наші учні і цей дядечко. Він був трохи товстуватий, червоний, в окулярах. Чомусь не вірилось, що оце й він також був школяром, сидів за партою і кидав товаришам шпаргалки. Виступив директор Василь Васильович і сказав, що цей дядечко — випускник нашої школи, вчився лише на «чотири» та «п'ять», був дуже ввічливим піонером, а потім хорошим комсомольцем. А ось тепер подивіться, діти, який з нього вийшов хороший керівник. У нього робота, відповідальна, він керує робітниками, які ремонтують будинки, дороги і тротуари, вивозять зимою сніг з вулиць, а влітку підмітають і поливають місто. Директор говорив,

що коли б не вчився начальник на «чотири» і «п'ять», то чи був би зараз він отаким керівником? Звичайно, не був би. Директор запитав колишнього випускника, чи вірно він говорить. Начальник хитнув лисою головою, витер хусточкою лоба і сказав:

— Товариші, діти! Коли говорити одверто, то питання, поставлене на цьому засіданні, дуже й дуже важливе. Я б сказав — актуальне. Мушу підтвердити, що наш шановний Василь Васильович говорив тут цілковиту правду. Ото ж моя вам порада, діточки: хто не хоче копирсатися у цеглі або бути вантажником — учіться, поки не пізно, і ви будете людьми заслуженими, а, може, й лауреатами...

Я уважно слухав дядечка і пригадував, що мати говорила про мене таткові.

— Наш син, — сказала вона, — не повинен бути якимось там слюсарем, токарем чи шофером. Він мусить вивчитися і стати мислителем, вченим або хоч би директором універмагу. Отже, нехай вчиться, не заважай йому...

«Не заважай» — це значить, щоб я з татком у шахи не грав і взагалі, щоб я нічого не робив, тільки сидів за підручниками.

І я вчився з усієї сили, бо боявся слюсарем стати. А як же Юрко? — думав я. — Він удома матері допомагає по господарству, все сам уміє робити і вчиться на «відмінно»? То що, з нього вченого не вийде? Жаль, такий розумний хлопець стане слюсарем.

Після отих зборів мені всю ніч снився жа-

хливий сон. Лежу я, ніби на березі річки, сонце припікає, вода лагідно хлюпотить.

Тільки-но зібрався я скупатися, аж тут сів коло мене якийсь дядечко. Він був блідий і зовсім не засмаглий. Сів він поруч мене, нахилив голову на коліна і почав схлипувати. Я запитав у нього:

— Чого ви, дядечко, плачете?

— Якби ж ти знав, хлопчику! — відповів він. — Плачу зараз мало не кожного дня, та пізно. Вчився я у школі, знаєш, отам на Пушкінській? Закінчив сім класів і подався на завод. Спочатку учнем був у слюсаря, тоді й сам став слюсарем. А що це за робота? Цілий день ходиш у засмальцьованому піджаку, ось глянь—і зараз на животі мастило.

Дядечко схлипнув так жалісно, що й мені плакати закортіло. Раптом він кинувся у воду і почав обмивати засмальцьований живіт. На березі хтось басовито зареготав. Я озирнувся. Позаду стояв начальник комунгоспу і пальцем показував у річку, на слюсаря.

І так мені страшно стало, що я прокинувся. Довго не міг розібрати, де я, а потім зрозумів, що я вдома, що вікно на вулицю відчинене і в кімнату летять бризки дощу, гудуть дерева, гримить грім.

III

Почалися канікули. Ми з Юрком часто ходимо на річку, робимо прогулянки на велосипедах. Про фізику я, звичайно, не забуваю: майже кожного дня заглядаю у підручник.

Сьогодні ми виїхали за місто. День був чудовий. Колеса наших велосипедів легко котили по асфальту, я передчував хорошу прогулянку і на серці у мене було радісно.

Раптом, що це? Заднє колесо почало неприродно підскакувати, і потім застукотіло по дорозі. Я зупинився, помацав шину. Так і є: спустила камера. От халена! Підійшов Юрко.

— Що, спустила? Значить, приступай до ремонту—це тобі буде практичний урок з фізики...

Я розсердився. При чому тут фізика! Взався б краще та допоміг, ніж отак кепкувати з мене.

Взагалі Юрко хороший хлопець і завжди мене виручає. Він може розповісти, як задачу рішити або як перекласти слово з німецької. Та інколи він буває нестерпним. Оце й зараз на нього щось найшло. Розлігся на траві під каштаном в холодочку і дримає. Дарма, думаю, лежи, я й без тебе справлюся.

Зняв насоса, притвинтив його і почав качати. Попрацював кілька хвилин, аж жарко стало, а колесо не надувалося. Що робити? Відкрив я шкіряну кишеньку, дістав звідти різні ключі, аптечку для ремонту камер і почав знімати колесо.

Легко сказати: зняти колесо. Але як це зробити? Якби це вдома, то велосипед налагодив би татко. Він завжди це робить. Але татка нема, а Юрко не хоче.

Почав я відкручувати гайку. Довго вона не піддавалась, лише коли я натиснув з усієї сили, почала відкручуватись. Потім посипалися якісь залізні кільця, злетів цеп, упало колесо. Я злякався. Як оте все зібрати? Нічого не вийде, — подумав я і благально подивився на Юрка. Той хоч би що — спить собі. І таке мене зло взяло! Хропеш, — думаю, — а другові допомогти не хочеш. Добре, я ж тобі влаштую.

Покинув я все, сів на його велосипед і натиснув на педалі. Іду собі й посвистую. Але чую, що на серці у мене погано. Таке почуття, ніби я кого обікрав. Ні, не треба було мені кидати Юрка самого на дорозі та й ще з поламаною машиною. Все ж він мій товариш. Зараз же поверну і поїду назад.

Тільки-но я це подумав, аж глядь — мчить Юрко, немов гонщик. У мене все похолонуло всередині, а вуха чомусь стали гарячими, ніби за них татко вхопився, як це було в дитинстві. Я зупинився.

— Стій! — кричу. — Візьми свій велосипед!

Не стає. Летить далі. Я знову:

— Юрко, зачекай! Юрк-о-о!..

Нарешті він загальмував, зліз із машини, махає мені рукою.

— Ну, майстре, привіт! — каже він, а сам отак ехидно посміхається.

Соромно мені стало.

— Пробач! — кажу і опускаю додолу очі.

— Нічого, відповів він байдуже. — То ж я навмисне удав ніби сплю, щоб ти поморочився з колесом. А як ти поїхав, я швидко все зробив. Там усього тільки й було, що вентиль зіпсувався.

Ми поїхали додому. Я пообіцяв Юркові, що вивчу велосипед і буду сам його ремонтувати.

IV

Риючись у комірчині, я натрапив на зіпсований електрочайник.

«От і добре, — думаю собі, — візьму, полагоджу його і докажу всім, що я все-таки щось умію робити. О, тоді вже Юркові годі гаді мною кепкувати! Електрочайник налагоджу, мати буде задоволена, а заодно і по фізиці підтягнуся».

Обдивився я прилад з усіх боків. Нічого складного, чайник як чайник. Тільки ззаду шнур притвинчено. Налив я у чайник води, включив вилку в розетку і став чекати. Вода не кипіла. Значить, щось, мабуть, усередині зіпсовано. Треба розгвинтити і роздивитися, що там таке. От якби інструмент був. У татка в кабінеті є, це я знаю. Але кабінет замкнено. Туди заходити мені ще змалку заборо-

няли. Там татко працює над чимось серйозним.

Крізь щілинку я бачив у татовому кабінеті чудернацькі машинки, схожі на іграшки, різні моделі, що були розкладені на столах і стільцях. Часто звідти лунали то дзижчання пилки, то удари молотка. Бувало, що сусідка тьотя Поля приходила скаржитися мамі на татка, який заважав їй спати.

Так, без інструменту нічого не вдієш. Я ще раз уважно оглянув чайник, навіть зазирнув у носик і дмухнув туди. В обличчя мені полетіли бризки. Я витерся рукавом і сердито поставив чайник на стіл.

І вирішив тоді показати характер. Коли мама вийшла до сусідки, я дістав з шухлядки ключі, відкрив татків кабінет, знайшов на верстаку якийсь інструмент з дерев'яною ручкою (він перший потрапив мені на очі) і, швиденько замкнувши двері, поклав ключі на місце.

Працював я в себе у кімнаті. Робота пішла веселіше. Кривим кінцем інструменту я, нарешті, вигвинтив гайки, і подвійне дно чайника розпалося. Звідти вилетіла довга покручена дротина, якісь пластинки, камінці.

Я замислився. Як видно, нічого не вийде з того чайника. Його треба просто здати в утиль. А за те, що я заходив у татків кабінет, мені від мами влетить. Бо вона — мій головний вихователь. Татка я не боюся. З ним у мене відносини досить дружні. Вони встановилися, як видно, на ґрунті шахів. Мені завжди подобалось грати в шахи. Тато за шахами відпочивав. Заклопотаний справами

за заводі, він, крім того, багато працював вдома. Тут, мабуть, також не обходилося без маминого виховання. Інколи я чув розмови між татком і мамою про «гарнітур» такий, як у дяді Льоні. Його конче треба було придбати. «Адже є у людей» — говорила мама і витирала хусточкою носа. Після цього татко рідко грав у шахи, а замикався у кабінеті і довго працював там. Згодом мама купила «гарнітур», і ми знову відновили шахові турніри. Тепер, затрожуючи моїй королеві, тато робив страшні очі і говорив «гар-р-рнітур!»

Мої сумні роздуми над чайником перервав Юрко.

— Підемо в кіно, — запропонував він.

— Коли? Зараз? Підемо, — погодився я. І тут Юрко помітив чайник. Очі у нього заблищали. Вони в Юрка і завжди чорні та блискучі, але як побачить він щось інтересне, так вони блищать іще дужче.

— Що, не працює? — запитав він, оглядаючи чайник.

— Так. Думаю оце полагодити, — скромно пояснив я.

Юрко оглянув чайник ще раз, подивився на стіл і помітив ключ.

— Так в чому ж справа?

— Бачиш, інструменту не вистачає.

— Оце і весь інструмент? — спитав Юрко, показуючи на кривий ключ.

Я схвально хитнув головою. Тут Юрко розреготався і ніяк не міг зупинитися. Так тривало, мабуть, хвилин п'ять. Я почав було вже сердитися. Ну чого він сміється? Знову якусь штуку хоче втнути?

Врешті заспокоївся і, потягнувши за шнур, серйозно сказав:

— Глянь, друже.

— Що таке?

— Придивися гарненько до шнуру.

Я придивився, але нічого не помітив. Тоді Юрко не втерпів і пояснив:

— Адже шнур прив'язаний! Тому й чайник не нагрівається. Треба відв'язати його, зачистити кінці і з'єднати їх ось з цими гвинтиками...

Юрко ще довго розказував мені про контакти і про те, як замикається коло і як проходить струм. Я слухав його і червонів, як першокласник.

— Добре, механіку, не сумуй, налагодимо. Айда до мене. А в кіно — потім.

V

Коли ми прийшли до Юрка додому, він зразу повів мене не в кімнату, а в якусь тісну комірчину, з одним маленьким віконцем. Тут стояв незграбний низький стіл, табурет-

ка, всюди було навалено різного мотлоху. Можна було подумати, що Юрко стягнув сюди крам з усіх магазинів «Електрозбуту».

— Слухай, друже, — сказав Юрко. — Оце моя науково-дослідна лабораторія. Дай слово, що ти нікому й слова не скажеш про те, що тут побачиш!

Я дав слово. І, звичайно, ніколи нікому не говорив про це, тільки сюди записав.

Не звертаючи уваги на моє здивування, Юрко включив лампочку (бо було темнувато) і взявся за діло.

— Зараз ми це відрегулюємо, — говорив він, діловито озируючись по кутках «лабораторії» і щось відшукуючи в шухлядках. Незабаром він знайшов усе потрібне і запросив мене ближче.

— Ось бачиш, оця спіраль, що нагріває кераміку, перегоріла. Треба вставляти нову. Але оскільки нової в нас нема, то ми зараз щось придумаємо.

Юрко поз'єднував шматочки спіралі і включив вилку в розетку. Спіраль швидко нагрілася і стала червоною.

— Порядок, — заявив Юрко.

Я спитав, чому ж той дріт нагрівається, а отой, що йде від розетки, не нагрівається.

— Тобі дарма ставлять трійки, — відповів Юрко. — На місці Івана Петровича я ставив би тобі щодня по одиниці, аж поки ти не вивчив би всім відомих правил. Ну, як ти не розумієш? Це ж простіше всього. Оцей дріт, що в спіралі, зроблений з металу, який ну... майже не пропускає струм, а шнур — з міді, яка добре пропускає. Тому спіраль і нагрівається. Зрозумів?

Я не зрозумів, але кивнув головою, бо трохи образився на Юрка за критику. Добре йому, коли у нього п'ятірка з фізики!

Далі Юрко склав чайника, налив усередину води і ввімкнув знову. Хвилину за десять вода закипіла. Все було гаразд, я міг іти додому, але цікавість мене затримувала. Та й Юркові, видно, не терпілося по секрету розповісти про свої винаходи. Він трохи вагався, ніби боячись, що я видам таємницю, але потім наважився.

— Увага! — сказав Юрко.

Я насторожився.

Він щось поворожив під столом і відчинив двері. Тієї ж миті у мене над вухом голосно

задеренчав електричний дзвоник. Юрко зачинив двері, і дзвоник замовк.

— Чув? А тепер ідемо до мене в кімнату.

Ми зайшли туди. Юрко розчинив двері так, щоб було видно двері в комірчину, мене залишив у кімнаті, а сам пішов у свою «лабораторію». Тільки-но він відкрив туди двері, як у кімнаті, де сидів я, пролунав такий самий дзвоник.

— Здорово! А де ти взяв дзвоник?

— Зробив. Усе зробив своїми руками, навіть батареї не купував, а зробив. Ось це й цікаво. Знаєш, як цікаво! Ото морочиш собі голову, а тоді глянь — і вийшло, і такий гордий стаєш за себе.

В цей час коло вхідних дверей задзвонив ще один дзвоник. Видно, хтось прийшов.

За хвилину Юрина мама гукнула:

— Юро, це до тебе!

Увійшла жінка. В руках у неї була звичайна кастрюля.

— Юрасю, дуже прошу, зроби щось, — попросила вона. — Ні з того, ні з цього потекла. Майстерні вже зачинені, а завтра неділя.

Юрко оглянув кастрюлю і поважно промовив:

— Це можна, тьотю. Ви зачекайте там, у мамі.

Ми з Юрком повернулися до «лабораторії». Він швидко дістав якусь паличку з шнуром, встромив вилку у мережу і почав дряпати дно кастрюлі терпугом і наждачним папером.

Після цього Юрко намазав навколо от-

вору якоюсь рідиною і торкнувся паличкою до шматка білого металу. Я думав, що то свинець, але Юрко сказав, що це не свинець, а сплав свинцю з оловом. Так оцей сплав розтопився і краплинка його пристала до палички. Тоді Юрко приставив паличку до отвору, поводив туди-сюди, і отвору як не було! Юрко налив у посудину води.

— От і готово! — весело гукнув він.

— А нащо тобі оце все? — запитав я.

— Що, електричний паяльник? Так це ж перше діло для радіолюбителя. Почекай, я тобі зараз все розкажу...

Він одніс посудину тітці.

— Спасибі, синку, — дякувала вона.

— Нема за що, тьотью Любо, — серйозно відповів мій друг. — Це ж наше чоловіче діло — жінкам допомагати.

— Ти ж мій мужчина хороший, — сказала Юрина мама.

У Юрка батька немає, на фронті загинув, так він у домі старший. Дуже любить свою маму і мама його теж.

Юрко швидко повернувся в «лабораторію» і сказав:

— Так я обіцяв тобі показати, для чого потрібний електропаяльник. Дивись.

Він витяг з-під столу якийсь апарат. Це були дві дошки, збиті під прямим кутом. Між тими дошками було безліч різних дротинок, катушок. Щось подібне я бачив одного разу і вдома, в нашому радіоприймачі, коли тато лагодив його.

— Це буде дволамповий приймач, — сказав Юрко. — А тепер ти бачиш, для чого па-

яльник. Оці всі дроти з'єднані між собою та іншими деталями за допомогою пайки. Так роблять в справжніх приймачах. А я теж хочу зробити, щоб був, як справжній.

Я ще довго був у Юрка, але чим далі, тим більше псувався у мене настрій. Чому він псувався, я не міг розібрати. Додому я повертався в дуже поганому настрої, хоч і ніс з собою справний, загорнутий у газету і вчищений наждаком електричний чайник.

VI

Коли б я знав, як подивляться на це тато й мама, так нізащо не брався б ремонтувати чайник. Мама сказала, побачивши справний прилад:

— Навіщо ти берешся не за своє діло? Ну, викинь його в комору!..

Коли ввечері прийшов тато, я все ж похвалився йому:

— Знаєш, ми з Юрою відремонтували чайника...

Тато неуважно якось глянув на мене і сказав роздратовано:

— Дурницями ти займаєшся, хлопче. Скільки разів тобі вже говорено, що твоя справа — вчитися і добре вчитися. Поки я працюю, ти ні про що не думай. Закінчиш школу, тоді підеш в інститут, а далі, може, в аспірантуру. Будеш вченим товаровознавцем...

Мені стало дуже досадно, коли я слухав тата. Останнім часом я мало не кожного дня відчував свою безпорадність. Мені вже со-

ромно перед хлопцями через те, що я не вмю нічого робити. Я сказав про це татові.

— Облиш ці балачки, — сердито втрутилася мама. — Іди краще читай. Раджу тобі більше займатися ділом. Ти ж знаєш нашого знайомого дядю Льоню? Бачиш, який він поважний, як вони живуть добре. Він, звичайно, не директор універмагу, але все ж мисляча людина. Дядя Льоня керує зараз такою установою, що я померла б щасливою, коли б побачила й тебе на його місці. Це прекрасна посада. І тоді тобі не треба буде ніяких цих електромолотків і всього іншого. Головою працювати — це да! Одне слово — інтелект!..

Я мовчки пішов у свою кімнату і сів за стіл. Так чи інакше треба було підтягуватися по фізиці.

Я вивчив правила правої та лівої руки, розібрався, чому якір обертається, і про щітки-вуглилки зрозумів. Але чітко воно мені в голові не вкладалося. Треба було б на практиці закріпити все, що я засвоїв. Може до Юрка піти? У нього знайдеться модель електромотора. А може спробувати самостійно?.. І я вирішив ось що зробити.

Наввчере я прокинувся раненько, саме мама на базар збиралася.

— Мамо, тобі важко буде одній, давай я тобі допоможу.

Як це не дивно, але мама не заперечувала, забувши про «інтелект».

Ми довго ходили на базарі, накупили м'яса, цибулі, капусти, картоплі. Я тягав за собою важку «авоську», але не показував і ви-

ду, що в мене вже й руки потерпли. Коли зібралися додому, я сказав:

— Мамо, давай зайдемо у цей магазин.

Там продавалися різні електричні господарчі товари.

— А що тобі тут треба?

— Розумієш, мамо, мені ж треба по фізиці підтягатись. Купи мені якісь там інструменти...

Ми зайшли в магазин. Мама потім скаржилася татові, що я розорив її. Ми купили ящик з інструментами, а, крім того, ще й комплект для юного електроконструктора. Там було дуже багато речей, схожих на ті, що я бачив у Юрковій лабораторії.

Приніс я додому все це багатство, порозкладав його у себе на столі і думаю: «Ну, Грицько, держись тепер! У тебе теж буде свій електромоторчик, тільки не пасуй. Ти повинен всіх переконати в тому, що в тебе є голова на плечах і що ти дещо вмєєш робити!»

І з того дня я вже не маю ні одної хвилини спокою. Дістав собі в бібліотеці книжку, де розказують, як можна самому зробити різні інтересні речі. Було там і про мотори. Знайшов кілька порожніх консервних баночок,

взяв пожиці й понарізував собі з них довгих бляшаних смужок. За це мені перепало від мам, бо ножиці стали зовсім тупими, а руки я собі геть чисто подряпав.

Так, робота розпочалася! Мені не хотілося, щоб про моє заняття хтось знав. Адже є у Юрка науково-дослідна лабораторія, і, крім мене, про її існування ніхто з учнів навіть не здогадується.

Отже, я вирішив засекретити роботу над створенням мотору і назвати її «Операція ТЕМ».

VII

Сиджу над фізикою. Надворі — жара страшенна. Хоч би Юрко завітав, то може б на річку пішли, чи що. Тільки я оце так подумав, як заходить Юрко.

— Ти все сидиш? Айда на Дніпро! Зараз вода, знаєш яка? Гаряча, як окріп.

От у мене друг! Правда! У нас з ним навіть думки і бажання однакові.

І ми, не гаючись, помчали на річку.

— Візьмемо човна? — спитав Юрко, — у мене гроші є.

Я трохи пом'явся а потім відповів:

— Що ж, візьмемо. Але я веслувати не вмюю...

— Не вмієш? — здивувався Юрко. — Ну то навчишся.

Ми взяли човна і поїхали до пляжу. Людей на пляжі — страх, як багато! І великі і малі, і товсті і тонкі, і білі і засмагли...

Юрко, пливучи зовсім близько од берега,

уважно розглядав цих курортників, а тоді раптом сказав:

— Оце, якби хоч половину людей звідси послати в село, так за день увесь хліб викосили б.

Я, звичайно, погано уявляю, як росте хліб і як його косять, але погодився з ним, що справді тут людей багато.

Раптом Юрко закричав:

— Ей, дівчата! Таю, Віро!

Я подивився туди, куди він кричав, і побачив дівчат з 6-го «б» класу, тепер це вже 7-й «б».

Дівчата купалися. Ми підїхали і взяли їх у човен. Почалися розмови, сміх. Юрко розказав щось таке веселе, і всі страшенно сміялися. Тоді хтось запропонував веслувати по черзі. Взятася Віра. Вона помахала трохи веслами і втомилася, а човна за цей час віднесло вниз, до острівця. Тоді Юрко показав клас. Він таки одплив метрів 20 проти течії. Тая змінила його, і хоч веслувала старанно, човен стояв на одному місці. Вона передала мені весла і наказала:

— Повний вперед.

Я розгубився і почервонів. Що робити? Признатися, що не вмюю веслувати? Отак і сказати: «Не вмюю». Нізащо! І я почав щосили бити веслами по воді. Човен вертівся на всі боки, і на нас ледве не наскочив катер. Тоді Юрко забрав у мене весла і удавано сердито сказав, що зі мною б він не погодився мандрувати у Нову Гвінею.

— Мене візьми з собою, — попросила Тая.

— Поїхали! — весело погодився Юрко.

Я знав, що це жарти, але мені стало якось сумно від того, що Тая хоче їхати з Юрком, а не зі мною. А втім, який з мене моряк?..

Вечером я поніс у бібліотеку книгу про Наполеона. Як уже мені набридла ця історія! Але доводиться читати, бо мама каже, що інакше не вийде з мене «мислячого інтелігента».

В бібліотеці зустрів Таю. Вона, як завжди, була з Вірою. Дівчата щось вибирали собі. Побачивши мою книгу, Тая сказала, що не любить таких. Її цікавлять різні пригоди, мандрівки — «Робінзон Крузо» або «Таємничий острів». Дівчата скоро пішли, а я попросив собі «Робінзона».

Починав читати «Робінзона» неохоче, але потім так захопився, що не міг відірватися. Інтересна книга! Скільки вмів усього робити цей Робінзон!

Потім я взяв «Таємничий острів». Цю книжку я теж читав не відриваючись. Навіть їсти не хотілося. Мама за це лаяла мене.

До чого ж хороша річ! І знову на ту ж тему: як розумні люди можуть на порожньому місці наробити всякої всячини.

Коли приходив до мене Юрко, ми довго обговорювали пригоди мешканців Таємничого острова.

Згодом друзі мені порадили почитати такі чудові книжки, як «Васьок Трубачов і його товариші» і «Зірочку».

Отак, мабуть, цілий тиждень я тільки читав. Дуже багато цікавого дізнався з книжок.

Може, це вони навмисне мені такі книжки підбирали? Може, це наш піонервожатий «закріпив» за мною на літо Юрка, щоб він «шефствував» наді мною і учив мене уму-розуму? Я навіть хотів було запитати про це у Юрка, а потім передумав. Незручно якось буде нам обом про це говорити. Нехай шефствує! Мені таке шефство подобається. Як би там не було, а я тепер починаю переконуватись, що кожна професія у нашій країні — почесна професія. Треба тільки переконати в цьому мою маму.

VIII

Якось я прийшов до Юрка, а він з мамою пиляв дрова. Я посидів трохи коло них, а тоді сказав:

— Юрко, давай удвох будемо пиляти.

Що ж, спасибі, — сказала Юркова ма-

ти, — працюйте, це, так би мовити, чоловіче діло.

Вона пішла, а Юрко заклав руки назад і голосом вчителя фізики сказав:

— Перш за все, діти, вам треба познайомитися з інструментом, який називається пилюкою. Пилка складається з сталюого полотна, зубців і двох ручок. А це — козли. На них кладуть колоду дров і пиляють...

Я слухав цей урок, ледве стримуючи себе, щоб не розсміятись. Потім Юрко не витримав, і ми голосно зареготали.

Та коли почали пиляти, мені стало не до сміху. Справа в тому, що я пиляв дрова вперше в житті. Юрко терпляче пояснював, як слід тримати пилку, коли треба натискати і т. д. Так-сяк ми одпиляли одного чурбака, після чого я страшенно втомився. У мене дрижали руки й ноги, а піт заливав очі.

— Нічого, перепочинь. Це буває, коли без тренівки, — підбадьорив мене товариш.

Спочатку, звичайно, робота йшла туго. Я смикав пилку до себе, а від себе не пускав. Однак потроху призвичаївся.

Отак ми пиляли, аж поки не попиляли все. Коли скінчили, я вже й жалкував, що більше нічого пиляти. Юрко, немов вгадавши мій робочий настрій, сказав, що тепер дрова треба порубати.

— Оце, — сказав він, — сокира. Призначена вона для того, щоб рубати дрова, витесувати колоди. Можна виконувати й інші роботи, наприклад, забивати цвяхи і вирізувати ложки...

Я засміявся. Мені здалося безглуздим, що сокирою можна ложки вирізувати.

— Прошу до уваги. Без сміху, діти, — продовжував Юрко серйозно. — Так, вирізувати ложки. Про це навіть Толстой писав у романі «Війна і мир».

Я читав цю книгу, але не пам'ятаю, щоб там писалося про ложки. А Юрко продовжував урок:

— Так оця славна сокира вже тисячі літ служить людині і ще служитиме. Вона, як бачите, складається всього лише з двох частин: шматка заліза і шматка дерева. Користуючись сокирою, слід обов'язково триматися за шматок дерева, який зветься топорищем, а не навпаки...

Юрко дав мені чурбак і попросив розколоти. Я підніс сокиру догори і вдарив. Сокира вгрузла, але не розколола деревину.

— Стій, дроворубе. Коли рубаєш, так старайся вдарити з кінця, який свіжоспиляний, а не з старого кінця. Так легше, — пояснив Юрко.

Звідки він усе знав, невідомо. Але коли я спробував, то й справді так було легше.

За кілька годин роботи я знав чимало речей, про які досі не мав і уявлення.

Ми з Юрком поскладали дрова в сарай. Юркова мама сказала, що ми молодці і подякувала.

Я йшов додому і думав, що коли б тепер потрапив у тайгу, то вже міг би заготовити дрова і розпалити вогнище. Правда, вогню досі я не розкладав, але думаю, що то справа не складна.

Другого дня ми з Юрком вирушили на Дніпро на цілий день, захопивши з собою хліба і помідорів. Містечко обрали затишне і красиве: вода тиха, глибока, берег обступили дерева. Тільки ми зібralися перекусити, як недалеко од берега з'явився красивий білий катер з круглими віконцями, немов на справжньому морському кораблі. З катера хтось кричав і махав хусткою. Ми подивилися пильніш і побачили, що то Тая і Віра. Вони разом з татами і мамами виїхали на прогулянку і оце запрошували нас. Ми з Юрком, звичайно, погодилися. Катер підійшов ближче, і ми, забривши по пояс у воду, подали на палубу свій одяг, а потім позалазили й самі.

Іхали аж до гирла Десни. Тут причалили коло острівця і розташувалися під кущами на зеленій траві. Скоро хтось запропонував закип'ятити чай. Дівчата готували все, що треба, а ми з Юрком зробили пристрій, щоб вішати чайника. Це були два кілки з рогачиками, між якими лежала палиця. Потім на збирали хмизу, якого тут було скрізь багато.

Юрко наказав мені розпалювати багаття, а сам кудись пішов. Я попросив у дяді Колі (це Таїн папа) сірників і взявся за діло, уявляючи, що в тайзі мандрую з Арсенєвим і Дерсу. Я почував себе справжнім героєм. Передусім назбирав сухої трави, тонких гілочок і поклав усе це на місце між рогульками, де мало бути вогнище. Саме так робив і Дерсу. Правда, він брав березову кору, але у мене

її не було. Я запалив сірника, і суха трава швидко спалахнула. За хвилину вона згоріла, а гілочки не зайнялися, хоч і лежали поруч з травою. Я знову побіг за сухою травою.

— Грицю, а йди-но сюди, — почув я раптом голос Юрка. Він сидів за кущем. Я підійшов. — Друже, — сказав Юрко майже пошепки, — ти вже чимало рушив уперед по шляху до того, щоб стати справжньою людиною. Але тільки рушив. Хіба так розпалюють? Пам'ятаєш фізику? Адже тепле

повітря йде вгору, а холодне вниз. А ти де отоклав траву, а де хмиз? Хто ж так робить?..

Хоча Юркові очі блищали по-дружньому, проте я почервонів і сказав йому, що зовсім забув про це правило.

Я повернувся до нашого табору, підклав

траву під палички і запалив. Вогонь лизав дерево, густо валив синій дим, в очах у мене було повно сліз, а палички не горіли. Я готовий був плакати не стільки від диму, скільки від сорому.

— О, вже скоро буде чай! — гукали дорослі. До вогнища підійшов дядя Коля, привів коло мене.

— Отак бувало й на фронті, — сказав він. — Як немає сухих дров, то запалюєш вогонь з годину...

— Хіба вони сирі? — запитав я.

— Ось подивимося. Бачиш? — і дядя взяв хворостину і зігнув її в кільце. — Мокра.

Я кинувся в куші шукати сухих дров. Скоро натрапив на Юрка, що ніс в'язку хмизу.

— Давай сухих! Давай сухих! — крикнув я. — Що ти тягаєш сирі дрова?

Нарешті я запалив вогонь. Поки кипів чай, ми гуртом пообідали. Все ж таки я себе почував героєм: це я кип'ятив чай, який тепер п'ють усі.

Потім ми грали в шахи і я виграв навіть у дяді Колі. Після третьої партії я запитав у нього, де він навчився так добре грати, що навіть мені важко було перемогти його. Адже я мало не чемпіон у школі!

— А отак, ніде не вчився. Взагалі, Грицю, я самоук.

— І вам, мабуть, погано живеться? — запитав я.

— Чому ж погано?

— Бо ви вчилися погано, школу, мабуть,

не закінчили. Зараз були б директором інституту або вченим. А так...

Я знав, що дядя Коля працює майстром у ливарному цеху «Ленінської кузні». Там дуже жарко, як розповідала Тая, увесь час тече з печі рідкий білий метал.

— А що ж «так»? — подивився на мене дядя Коля.

— Ну все-таки ви робітник звичайний і живете не так, як, наприклад, директор комунгоспу...

— Дивно ти говориш, Грицю, — задумливо сказав дядя Коля і почав розповідати про свою юність, яка проходила в роки громадянської війни. Інститутів він не кінчав, бо треба було працювати на заводах. Вчився самотужки. Ось уже 20 років на «Ленкузні» працює. І не жалкує, бо заробляє добре і живе добре. І він нізащо не зміняв би свою професію на іншу.

— А чому? — зацікавився я.

— Запам'ятай, Грицю, собі на все життя, — сказав дядя Коля. — Держава у нас робітничо-селянська. Хто робить метал? Робітники. Хто вирощує хліб? Селяни. Ото, Грицю, знай: вся наша держава тримається на мозолястих руках робітників і колгоспників. Це — основа. І я, розумієш, просто гордий з того, що я робітник.

— А для чого ж тоді вчитися?

— Хлопче, суспільству потрібні грамотні робітники і грамотні колгоспники. Ти ж знаєш, що зараз без техніки й кроку не ступити. А щоб технікою керувати, треба вченому бути.

— Чому ж тоді всі хочуть бути лікарями?

— Бо невірно часом учать вас у школі. Ти зарубай собі на носі, що любов до праці — найвищий закон. І ніколи ми недопустимо, щоб у нас, в країні труда, хтось дивився на працю, як на нещастя, чи якусь біду. Ото, Грицю, пам'ятай мої слова...

Дядя Коля говорив зі мною відверто, як з рівним, і його слова глибоко запали мені в душу. Ввечері, вже в ліжку, я довго думав над ними. По-іншому тепер розцінив я випадок, що трапився якось в нашому класі.

Перед новим роком писали ми у класі твір на тему: «Моя улюблена професія». Усі написали по-різному. Вчителька російської мови Ірина Володимирівна розбирала твори і дуже похвалила твір Люби Солошенко, яка красиво розповіла про професію художника. Потім дійшла черга до Юрка. Він взагалі в нас відмінник, з російської теж має самі п'ятірки.

— Друзі, — сказала тоді вчителька. — Твір Юрко написав дуже добре. Він змалював, яка хороша професія електрика.

Коли вона це сказала, у класі почулися голоси, що хіба ж це хороша професія, коли весь час треба лазити по стовпах з кігтями, тягати важкий дріт на плечах, а до того ж ще й струмом може убити. Ірина Володимирівна сказала, що і ця професія також дуже важлива. Ось як написав Юрко: «Сидять люди у своїх квартирах і не знають того, що світло й тепло несе їм проста людина, яка має скромну професію — електрик».

Але багато хлопців і дівчат все-таки не

погодилися з Юрковим вибором. Однак він сказав, що нехай би спробувала Люба-художник обійтися без Юрка-електрика.

Ми довго сперечалися, доводячи один одному, яка спеціальність краща. Я захищав Юрка, але не був дуже впевнений, що мій друг обрав найкращу спеціальність.

А тепер — хто зна? Може і я стану колись знаменитим електриком?

Х

Коли я вчора прийшов з Дніпра, тато був уже дома. Він спитав мене весело:

— Ну, як діла, Робінзон?

Я розповів йому про те, де і з ким я був, як провів день. Тато сказав, що треба збиратися в дорогу, бо завтра поїдемо в село. Він одержав відпустку і хоче побувати у діда і баби. Поїдемо всі разом — тато, мама і я.

Надвечір я пішов до Юрка попрощатися.

— Що ж, — сказав він, — бажаю весело провести час. Я сам з задоволенням поїхав би. До дев'яти років я жив у селі і полюбив його. Як це добре, що ти побуваєш там.

Чому добре, він не пояснив, а я не став допитуватися.

Потім я пішов у бібліотеку з надією, що там побачу Таю. І не здивувався, коли й справді побачив її в читальному залі. Ми поговорили про книги. Я сказав, що виїжджаю на цілий місяць у село. Тая відповіла, що вона скучатиме, але що село мені піде на користь.

— Там річка є? — спитала вона.

— Є.

— Значить, веслувати навчишся.

— А я вже й так умію.

— От і добре. А бігати теж умієш?

Я пригадав один випадок, що трапився ще під час екзаменів. Ми сиділи в парку і готувалися до російської. Коли вже збиралися йти додому, Тая раптом вихопила у мене з рук книжку і побігла по парку. Я, звичайно, за нею. Я біг з усієї сили, але бачив, що мені не догнати її. А тут ще попереду виникла якась канава, повна води. Тая з ходу перестрибнула, а в мене не вистачило сили і я шубовснув прямо у воду. Виліз мокрий весь, в грязюці і злий, як собака. А Тая аж присідала від сміху.

Я пішов додому і довго потім з нею не розмовляв. І ось тепер Тая натякнула на той нещасливий випадок.

— Не хвилюйся за мене, — сказав я їй. — Я тепер кожного ранку займаюся фіззарядкою. А приїду з села, то ще поміряємося, хто кого пережене.

Назавтра тато, мама і я виїхали в село. Їхали автобусом. Я дивився у вікно. По обидва боки тягнулося поле, вкрите жовтою травою. Подекуди трава була скошена і складе-

на у великі купи. Мама сказала, що настали жнива і що косять хліб. Я читав колись про те, що хліб косять, але, що це означало, — не знав. Коли говорять «хліб», мені зразу уявляється гастроном, що на розі коло нашого будинку, і тьотя Надя в білому халаті. Вона швидко-швидко продає хліб — білий, чорний, булочки, батони, калачі, бублики. Як і навіщо оце все косити? Колись в книзі на малюнку я бачив косаря. Він тримав у руках довгу палицю з довгим ножем на кінці. Вчителька говорила, що косар косить хліб. «Пам'ятаю, я довго придивлявся, але так і не знайшов на малюнку нічого схожого на хліб. Отож, коли мама сказала, що косять хліб, я почав придивлятись, але хліба на полі не побачив. Я спитав у тата:

— А де ж той хліб? І чому там не видно хліба?

Тато у відповідь засміявся і сердито сказав мамі:

— Ось бачиш, який він у нас. Можеш радіти, хлопець скоро досягне легкого життя...

Тато пересів до мене, і, показуючи у вікно, став розповідати, як росте, як косять і як роблять хліб. Це було дуже цікаво і зовсім не так, як я досі собі уявляв. Потім тато сказав, що в селі я все побачу на власні очі.

XI

Ми вже кілька днів у селі. Воно називається Кам'янка. Мені тут подобається.

Дід мій невеликого зросту, кремезний, з білими пишними вусами, які він весь час під-

кручує і хитро при цьому підморгує. Я таким його і уявляв. Дід і баба мене пам'ятають, бо, виявляється, я в них колись був. Мама каже, що мені тоді й двох років не сповнилося.

Хата у діда й баби зовсім не така, як у нас у місті. Тут всього один поверх, і дах не залізний, а солом'яний. В кімнаті прохолодно і темно, бо вікна завішані ковдрами, щоб не налітали мухи. Більша половина кімнати зайнята величезною піччю. В ній бабуся варить борщ і пече хліб. Біля хати садок, город, за городом — невелика річка.

Дідусь каже, що вона тече у Дніпро і що в ній багато риби. У діда є човен і він пообіцяв узяти мене ловити рибу.

Недалеко від нас живе мамина сестра тьотя Ксана. Вона приходила позавчора до діда і з нею був Федір, мій двоюрідний брат. Він перейшов у сьомий клас. На зріст нижчий мене, але кремезний, чимсь схожий на діда. Федя мені зразу ж сподобався.

Тут, в селі, я думаю закінчити роботу над «операцією ТЕМ». Мені до цього часу вдало-

ся зберегти свою таємницю. Щоправда, Юрко одного разу мало не захопив мене за роботою. Але я встиг згребти все в ящик стола, схопив підручник з фізики і удав, ніби тільки те й роблю, що зубрю.

Він поцікавився, як мої справи з фізикою. Я відповів, що все зрозуміло і що Івану Петровичу доведеться восени поставити мені п'ятірку. А потім Юрко признався, що працює над моделлю самохідного човна.

— Розумієш, — палко говорив він, — модель управлятиметься по радіо. Даю команду — човен пливе вперед, даю ще одну команду — човен повертає назад. Здорово!

І справді здорово — думав я, а свою таємницю не розкривав. Навіщо? Як тільки Юрко визнає, почне мені допомагати. А я хочу зробити сам. Тим більше, що я добився вже певних успіхів.

Починав я з якоря. Вирівав із консервної бляхи кілька смужок, завдовжки з сірник і завширшки в один сантиметр. Склав ці смужки і з'єднав їх так, щоб вони трималися одна одної. Потім на цю штуку намотав рівенько кілька сотень витків тонкого ізоляваного дроту. Коли я підключив до кінців дроту батарейку, виникло магнітне поле. Пам'ятаю, в школі Іван Петрович показував нам такий дослід; але то ж була фабрична, справжня катушка, а цю я сам зробив. Який я був тоді радий! Навіть забув, що «операція ТЕМ» секретна, побіг на кухню до мами і показав їй, як металічні речі притягуються до якоря. Мама отак холодно, вузькими очима поглянула на мене і сказала:

— Все ж таки ти батьків син, Грицю.

Отак і йшла моя робота. Багато трудився над тим, щоб якраз посередині якоря зробити дірочку, бо в неї треба було забити вісь, на якій би якір міг обертатися. Серед інструментів була у мене дрель. Почав робити отвір, але якір крутився разом з свердлом, нічого не виходило. Врешті я додумався, затиснути якір у тисочки. Коли повертів дірочку і знову спробував включити батарею, якір вже не працював. Роздивився і побачив, що усі дротинки розплескалися і пообривалися в тисках. Довелось починати спочатку.

Врешті якір був готовий. Я забив у отвір гвіздок, який має бути віссю електромоторчика. Після цього почав виготовляти катушки нерухомих електромагнітів, або, як їх називали у книжці, — статор. «Статор» — це тому, що він стоїть, не рухається. А якір називають «ротором», бо він обертається. Ста-

тор я зробив з таких же бляшаних смужок, зігнувши їх літерою «П». На кінці літери намотав дроту, спробував пустити струм — магніт працював.

Тепер треба було до якоря на вісь приробити колектор — оті самі щітки, на яких я засипався. Щітки я виготовив із дроту. До-

велосю добре поморочитися. Автори книжки для юного конструктора стверджували, що дротинки треба припаяти до колектора. А чим же я припаяю? Не йти ж мені до Юрка і не розкривати свою «операцію ТЕМ»?

Коли ми збиралися в село, я непомітно склав свою лабораторію в чемодан. Тепер вона тут, у Кам'янці. Працюватиму далі.

XII

Сьогодні субота. На Кам'янку спускається тихий вечір. Дід готує човен, вудки і інше знаряддя. Завтра поїдемо на рибалку. Ми з Федором сидимо в садку і говоримо про сільське життя. Федір розказує про себе. Він працює їздовим, возить зерно від комбайна. Виявляється, що я ніколи не бачив комбайна. І Федір докладно розповідає, яка вона ця хороша сільськогосподарська машина. Він обіцяє взяти мене з собою на поле.

На завтра ще було темно, коли бабуся розбудила мене. Дід з Федором уже зібралися і чекали мене, сидячи в човні. Ріка була вкрита туманом. Я весь тремтів від холоду, хоч і був тепло вдягнений. Човен підплив до очерету і зупинився. Дід взяв велику палицю, уткнув у дно річки і прив'язав до неї човна.

— Сьогодні ловитимемо тут, — сказав він, пригортаючи вудки.

Риба ловилася добре. Дід раз по раз смикав за вудилище і знімав з гачка рибку, примовляючи:

— А от і карасик нам піймався! Доброго ранку!.. А це щупачок!.. Хоч би сомик до нас завітав!..

Федя теж наловив чимало. Тільки я сидів нерухомо, жодної рибки не впіймав. І чого вона не ловиться на мій гачок? Чи він у мене не такий же, як у Федора?

— На юшку наловили, а тепер і додому можна повертати, — сказав дід. — Нас уже, мабуть, сніданок чекає.

Федір снідав разом з нами. Поївши, він сказав:

— Ну, я пішов на роботу.

— Так сьогодні ж неділя! — здивовано вигукнув я.

— То й що, — відповів брат. — Час не жде. Треба збирати хліб. Зберемо — тоді й вихідні будуть. Ти, здається, просився на по-

ле. Не передумав? Тоді пішли.

Ми нічого не сказали татові й мамі і пішли. Скоро я побачив великий двір і довгі будівлі. Тут ходили люди, чулося мукання корів, хрюкання свиней. Федя підійшов до воза, на якому лежав великий ящик.

— Оце моя безтарка, — пояснив Федір. — Зараз будемо запрягати, а ти придивляйся, коли тобі цікаво.

Федір привів з олюшні коней, запряг, і ми поїхали на поле. Коли ми були вже за селом, Федя дав мені потримати довгі шкіряні вірьовки, які були прив'язані до коней. Ці вірьовки називаються віжками. Федя розповів, як керувати кіньми. Це зовсім не важко: смикнеш ліву віжку — коні повертають ліворуч, а смикнеш праву — то повертають праворуч. Коли треба руши-

ти, кажуть «Н-о-о!», а щоб зупинити — «Тпру-у!»

Незабаром ми близько підїхали до жовтої трави, яку я бачив ще з автобуса і яку мама назвала «хлібом».

— Хороша пшеиця уродила в цьому році, — зауважив Федір.

Раптом я побачив, як прямо по пшениці повзе якась велика машина.

— А от і комбайн, — сказав Федір і зупинив коней. — Зараз наберемо зерна.

Комбайн вимахував широкими крилами, зрізував пшеницю і безперервно поглинав її. Він був схожий на голодну велетенську тварину, яка не могла ніяк наїстися.

— І куди воно все дівається? — спитав я Федора.

— А хіба ти не бачиш? — відповів Федір. — Солому комбайн викидає позад себе, а зерно потрапляє в бункер, а з бункера — в нашу безтарку. Поїхали ближче, зараз комбайн зупиниться.

Ми підїхали до комбайна, і з бункера в безтарку посипалося зерно. Коли ящик став повний, комбайнер закрит бункер. Ми відїхали, а до комбайна підїйшла вантажна автомашинка. У кузов знову посипалось зерно.

Ми повезли зерно на тік. Тік — це таке місце, де зерно сушать і перецищають. На току стояло багато машин, які гуркотіли на всі лади.

Отак ми возили зерно цілий день. Федір мені розказав, що роблять з зерном далі. На току воно просохне, його перевіють і звезуть на елеватор, де воно і буде зберігатися. Ча-

стину зерна виділяють на насіння, щоб було чим сіяти наступного року, а решта йде на харчування. Як робиться хліб? Зерно перемелюють у млині на борошно. А з борошна вже печуть хліб. (Пізніше я побував на колгоспному млині і побачив, як мелеться борошно).

Чадвечір на току я зустрів свого батька. Він, увесь засмальцьований, щось робив коло маленького червоного трактора, що стояв біля машини, яка очищала зерно. Ми з Федором підїйшли до трактора і зупинилися.

— А, возії, — сказав привітно батько, помітивши нас.

— Тато, а ви що тут робите? — спитав я.

— Що роблю? А те, що і ти, синку, робиш: допомагаю колгоспникам.

— А що, трактор зіпсувався?

— Нічого складного: забруднилася паливна система. Зараз працюватиме. Може ви, хлопці, до мене помічниками хочете піти?

— Якщо треба, то й підемо, — відповів я, — ти нам розкажеш про трактор?

В цю мить загуркотів мотор, і я не почув, що відповів батько, лише побачив, що він ствердно кивнув головою.

ХІІІ

Сьогодні з ранку пішов великий дощ. Чорні кошлаті хмари низько пливли над селом, спалахували блискавки, гримів грім. У хаті було темно і трохи страшно. Я хотів було приступити до «операції ТЕМ», як прибіг Федір. Він був мокрий з голови до ніг.

— Не всидів удома, вирішив до вас в гості завітати, — сказав він.

— Заходь, заходь, — промовила бабуся, — на ось рушник, витирайся та обсохни біля печі, а то простудишся.

— Не простужуся, дощ теплий-теплий. Навіть приємно було прийняти такий душ.

Я вже говорив, що роботу над «операцією ТЕМ» я припинив тому, що в мене не було паяльника. І ось тепер, розмовляючи з Федором про се, про те, я прийшов до думки: без Федора мені не обійтися. Не біда, що йому стане відома моя таємниця, зате він допоможе мені дістати паяльник.

— Федя, — сказав я раптом, міняючи тему розмови, — чи нема в тебе паяльника?

— Нема. А навіщо він тобі?

Я чекав такого питання і тому без будь-якого вагання почав розповідати про «операцію ТЕМ». Звичайно, Федір зразу ж зацікавився моєю роботою. Він уважно слухав мене і аж прицмокував від здивування.

— Чудово! — схвально вигукнув Федір, — ти молодець! Я нізащо б не наважився взятися за таку складну справу.

Я повів Федора в повітку, де стояв дідів верстак, лежали інструменти і де я переховував свій моторчик. Я показав йому всі деталі, розказав, що я вже зробив і чого ще мені не вистачає.

— Я тобі мушу допомогти, — сказав Федір. — Паяльника у мене нема, але я знаю, де його взяти. Він є у коваля дядька Панаса. А з дядьком Панасом у мене хороші відноси-

ни. Я допомагаю йому збирати металолом і він не відмовить нам. Ходімо зараз же, дядько Панас у кузні.

За цей час дощ перестав, хмари розвіяло, виглянуло сонечко. І ми з Федором, перестрибуючи дощові калюжі, помчали до колгоспної кузні.

В кузні було тихо. Робітники порозходилися на обід, а дядькові Панасу принесли борщу й каші сюди, на роботу, бо жив він, як говорив Федько, аж на іншому кінці села. Федько сказав дядькові, що я — брат і дуже люблю техніку, тому ми й прийшли. Дядько Панас мовчки показав нам, щоб ми сідали і продовжував їсти борщ, який смачно парував із казанка. Руки в дядька були важкі, чорні. Здавалося, що він зараз переламає легеньку залізну ложку. Дядько обідав мовчки і з великим апетитом, часом двома пальцями підкручуючи сиві вуса.

Ми з Федьком посідали на колоду. Я дивився на дядька Панаса і мені здавалося, що я вже десь бачив і ці вкриті пилом чоботи, і засмальцьовані штани та піджак. Але де?

І раптом я пригадав. Звичайно, цього дядька я бачив уві сні. Він сидів на березі річки, гірко плакав і скаржився на своє життя. І живіт у нього був у мастилі.

Певно, і в коваля живіт у мастилі...

В цей час Федько нахилився до мене і сказав на вухо:

— Дядько Панас — заслужений коваль. У нього золоті руки. Він має навіть медаль за один винахід...

— Хлоп'ята, ану сідайте до каші,—гукнув коваль, закінчивши борщ.— Тут Марійка принесла, мабуть, на п'ятьох.

Ми відмовлялися, бо були не голодні і їсти не хотіли. Але каша була така запашна і приваблива на вид, що у нас одразу з'явився апетит. Ми піділи до казанка і швидко з кашею покінчили.

Коли дядько Панас запалив цигарку, я вирішив запитати, чи немає у нього паяльника.

— У мене ж тут кузня, чоловіче добрий, — сказав дядько, а не якась там

універсалія. А для чого тобі паяльник?

— Та він, дядьку Панасе, он яку штуку майструє, — допоміг мені Федько.

— Ану покажи.

Я виклав на лаву всі деталі і знову повторив все те, що я розказував Федорові. Дядько Панас довго розглядав деталі, суворо поглядаючи на мене з-під чорних брів, а тоді посміхнувся, коротко наказав:

— Федько, роздмухай горно.

Федько весело підскочив і кинувся до горна.

— Значить, молодий чоловіче, технікою цікавишся? — спитав коваль. — Це добре. Видать, майстром станеш. У твої роки корисно такими справами займатися. А оці штуки я тобі припаяю. Як же не допомогти своєму побратиму!

Коваль дістав з полиці паяльник, схожий на молоток і поклав його у вогонь, розклав на лаві усе знаряддя і приступив до роботи.

Я дивився на його величезні, як мені здавалося, незграбні руки і мене брав страх: а що, як злама колектор чи яку іншу тендітну деталь? Але цього не трапилося. Дядько Панас працював швидко і вправно, і за хвилину дротинки були припаяні. Відчувалося, що у коваля справді золоті руки.

— Ну от, молодий чоловіче, приймай роботу.

— Спасибі вам, дядю Панасе, — ви мені дуже допомогли, — подякував я.

— Нема за що. Коли треба, приходь, завжди допоможу. Бажаю тобі успіху. Я певен, що твій моторчик працюватиме.

Ми попрощалися з ковалем і пішли додому.

Я ще раз попередив брата:

— Дивись же, Федір, щоб нікому ні слова про мотор!

— Що ти, що ти! Я ж тобі кажу—вмерло.

Другого дня вранці після сніданку я зачинився у повітці і почав возитися з своїм мотором. Треба було перевірити всі деталі, скласти їх і, нарешті, випробувати вже готовий прилад.

Спочатку з тоненьких дротинок я зробив пружні щіточки, що торкалися дужок колектора. Потім підключив батарейку. Коло замикалось, магнітне поле діяло, але якір не обертався.

Я заглибився в книжку. Ще раз уважно перечитав пояснення, як треба регулювати мотор, перевірив усі електромагніти, прослідкував з'єднання. Все було вірно, як у книжці, а якір все-таки не обертався.

Раптом хтось постукав у двері, я подивився в щілинку і впізнав Федька. Як він дізнався, що я тут?

Я відчинив йому.

— Хто тобі сказав, що я тут? — спитав я Федора.

— Мені бабуся сказала, що ти кудись майнув. Я зразу догадався, де ти і що робиш. Ти возишся з електромотором? Відгадав?

— Та відгадав же.

— Ну, як справи? Виходить щось?

— Справи невеселі, — відповів я і махнув рукою. — Спочатку йшло все гаразд, перевірив усі деталі і зібрав їх. Струм на якір іде, але мотор чомусь не працює.

— Давай ще вдвох перевіримо, — сказав Федько, і ми заходилися розбирати мотор. Розібрали, звірили все до найменшої дрібни-

ці по книзі і знову змонтували. Але зусилля наші були марними. Мотор, як і раніше, не працював.

— Не так це все легко робиться, як здається на перший погляд, — похмуро промовив я. — Облишимо вправи, які нічого не дають.

В цей час почувся гуркіт машини. Ми вийшли на подвір'я. Це на своєму газнику приїхав Петро Петрович, голова колгоспу. Він не раз бував у нас, розмовляв з татом на різні колгоспні теми. Ось і зараз він спитав, чи дома тато. Я відповів, що тато, мабуть, на річці. Петро Петрович спустився до річки і незабаром повернувся з татом.

— Ну, хлопці, — звернувся тато до мене і Федора, — всіх нас Петро Петрович запрошує на свято урожаю. Отже, сідайте в машину.

Тато покликав маму, ми всі посідали в машину і поїхали за село, до лісу. На узліссі зібралось вже багато людей. Тут стояли довгі столи, а на столах різні смачні страви, яблука, груші, пляшки з вином і кремсодою. Згодом почалися пісні, танці.

Повернулися ми додому, коли вже почало темніти. Татко був дуже веселий. Він розмовляв зі мною, як з дорослим, називав мене «Архімедом» і дуже хвалив колгосп і колгоспників.

— Треба, — казав він, — щоб завод наш над колгоспом взяв шефство. Слід допомогти колгоспникам встановити на фермі автопоїлку і підвісну дорогу.

Тато не забув своєї обіцянки і розповів мені про трактор. Спочатку він пояснив мені дещо на схемі, яку сам намалював, а потім ми пішли на тік, де гуркотів справжній трактор.

— Цю розумну сільськогосподарську машину, — говорив він, — використовують усюди. За її допомогою і орють, і сіють, і урожай збирають. Приладнають до трактора ківш — і він стає екскаватором, причеплять спереду стальне забрало — і він вже бульдозер...

Я з захопленням слухав татка і думав: «Як він любить машини! А з мене чомусь хоче зробити історика!»

На току батько попросив моториста зупинити трактор і показав, як він заводиться і як працює. Я навіть заліз на сидіння і потримався за кермо.

— Зрештою, це не погано, що ти почав цікавитися технікою, — говорив татко, коли ми повернулися додому. — Тепер якраз курс на політехнізацію шкіл і тобі буде легше вчитися. І якщо в тебе виявляться певні здібності, то... — він замовк на деякий час, а потім закінчив: — То хіба обов'язково тобі бути істориком?

Я мало не підскочив від радощів. Ще б пак! Татко вирішив перемінити мою майбутню професію. А що до здібностей, то доведеться налягти на «операцію ТЕМ». Тільки таким способом я зможу показати свої здібності.

— А що це таке «політехнізація школи?», — спитав я.

— Це значить, що в школі вас привчати-муть до праці, — відповів тато. — Кожен з вас зможе оволодіти яким-небудь ремеслом.

— Справді? І я в школі навчуся паяти, як Юрко?

— І не тільки паяти. Там ти зможеш навчитися самостійно виготовляти різні прості деталі.

Після розмови з батьком я взявся за «операцію ТЕМ» з подвійною енергією. Що тільки я не робив! Я поміняв батарейки, знову і знову розбирав і складав свій моторчик, крутив його сьак і так, — але він не працював. Невже в мене зовсім нема здібностей? Невже я мушу відступити перед труднощами саме тепер, коли відступати аж ніяк не можна? Ні, не відступлю, нізачо не відступлю!

Я знову взявся мудрувати над ТЕМом. І раптом, що це? Увімкнув струм, і ледве чути дзижчання порушило тишу. Це було так несподівано, що я навіть не збагнув, що ж трапилось. Я не вірив своїм очам: моторчик працював. Виявляється, я ненароком повернув трохи колектор на осі відносно площини якоря і таким чином виправив помилку. Як я

раніш не догадався це зробити? Невистачає знань і досвіду, хлопче!

Як би там не було, а мотор працював. Я виключив струм, потім знову включив. Моторчик знову задзижчав. Сумніву не було: я добився успіху.

— Ура-а-а! — закричав я. — Ура-а-а!!!

— Що там таке, Грицю? — заглянула в повітку бабуся.

Не встиг я їй що-небудь відповісти, як почувся голос татка:

— Архімед, що ти кричиш?

Куди було подітися і що сказати? Татко вже йшов до верстака. Він взяв моторчик і уважно почав розглядати.

— Працює?

— Спробуй сам, — сказав я! Голос у мене чомусь тремтів, а серце так дуже калатало, що здавалося от-от вискочить.

Татко з'єднав дротинки (вимижача не було), і вже знайоме мені тоненьке дзижчання залунало в сараї.

Батько поклав мені на плече руку, потім притиснув до себе і сказав тихо:

— Не думав, синку, що ти такий кмітливий. Молодець!

Вечері, коли всі були вдома, батько примусив мене всім показувати, як працює мотор. Дідусь надів окуляри, від чого його вузьенькі смішлivi очі стали ще меншими, і уважно дивився на блискучий диск якоря, що обертався. Бабуся оддалік спостерігала за всім і тільки головою хитала. Я був на сьомому небі. А тут ще й Федько прибіг. Мотор працював доти, поки батарейка не виснажи-

лась. Потім була в мене ніби прес-конференція. Мене всі запитували, як, що й до чого, а я відповідав. Що й говорити, цей день для мене був чи не найщасливіший за все літо.

XVI

У тата закінчувалася відпустка і настав час повертатися додому. Признатися, я звик до села і в місто мене не тягнуло. Мені сподобалася і річка, і поле, і ліс, куди ми не раз ходили з Федором. Свіже повітря, щоденна фізична праця, хороший апетит зробили своє діло. Я зміцнів і помітно виріс. Штанці, які я приготував у дорогу, здавалися замалими, а коміречь сорочки не сходився. Довелося перешивати гудзики.

Взагалі я вважав, що канікули в мене пройшли добре. Я непогано відпочив і дечому навчився. Тепер Тая і Віра не глузуватимуть з мене. Та й Івану Петровичу я зможу сміливо глянути у вічі: по фізиці я підтягнувся. Ось факт — електромотор, власноручно мною зроблений.

— Що, Грицю, може залишишся у діда? — спитав мене тато посміхаючись. — Село тобі на користь пішло.

— А чому б і не залишитись, — в тон татові відповів я. — Але ж ти сам знаєш, що мені незабаром до школи треба буде йти.

— Тобі до школи, мені на завод, та й мама, як видно, за містом скучила. Отже — в дорогу!..

Місто зустріло нас людським гомоном, сиренами автомашин, дзвінками трамваїв.

— Що таке, мамо! — спитав я. — Чому на вулицях так багато людей? Свято яке, чи що?

— Багато, кажеш? Як і завжди. Ти просто відвик від міста, — відповіла мама.

Як не дивно, але біля нашого будинку ми побачили Юрка.

— Здрастуйте! — сказав він. — З приїздом вас!

Тато й мама пішли в квартиру, а я залишився з Юрком на кілька хвилини.

— Я вже третій раз навітуюсь до тебе: чи не приїхав ти часом, — сказав він.

— Я радий, що зустрів тебе, — кажу я. — Приходь завтра до мене — поговоримо. А поговорити є про що.

— Добре, чекай.

XVII

Назавтра зранку Юрко був уже в мене. Він зразу ж засипав мене питаннями, а я його. Потім ми, перебиваючи один одного, розказували про те, як провели весь цей час, що робили, з ким зустрічалися. Я розповів йому про Кам'янку, про річку і ліс, про Федора, про коваля дядька Панаса.

— От майстер так майстер! — захоплено говорив я. — Ти б побачив, скільки в нього інструментів, не те, що в тебе. І п'яти він уміє швидко і вправно. І все він уміє. У нього, кажуть, руки золоті. Він нагороджений медаллю.

Тут я не міг утриматися, щоб не розказати, чого я ходив до коваля і як з ним познайо-

мився. Слово по слову і мені довелося зачепити «операцію ТЕМ».

У Юрка аж очі загорілися від цікавості.

— Ну, ну, викладай. Що це там у тебе за операція, — сказав він.

Що ж, тепер мені нема чого ховатися. Операція пройшла успішно. І хто-хто, а Юрко має право на те, щоб узнати про ТЕМ одним із перших. Я поліз в чемодан і витяг електромоторчик.

Що тут було! Юрко так і вчепився в нього. Він вертів його на всі боки, роздивлявся і зблизька і здалека. А я кожної секунди підростав, мабуть, на цілий сантиметр. Ще б пак! Винахідник Юрко оцінює мої досягнення.

Потім Юрко почав про все розпитувати більш детально. Він попросив показати книжку, з якої я взяв схему.

Коли ми включили мотор, і він загудів на столі, Юрко сказав, що у нього є ідея. Я не здивувався, бо ідей у Юрковій голові завжди було стільки, що й сто років не вистачило б нам обом, щоб їх усі здійснити.

Ідея мені сподобалась. Юрко запропонував пристроїти до мотора один цікавий прилад і принести все це в наш клас.

— Розумієш, Грицю, — говорив Юрко, — ми будемо робити «переворот в техніці». До речі, ти чув, що тепер в школі будуть майстерні? От тоді майстрій, що хочеш, можеш кожного дня відкриття робити.

Так ми довго розмовляли. Дуже хотілося побачити, як воно буде в школі при політехнізації. Мудре слово, правда?

— А що воно означає? — запитав я Юрка.

— Це коли, розумієш, багато різної техніки і багато людей знатимуть, як з нею поводитись, — пояснив Юрко. — Я спеціально в словнику дивився.

Ввечері, коли вже Юрко пішов додому, тато запросив мене до свого кабінету. Я зайшов і сів на стілець. Тато довго нічого мені не говорив, а все ходив по кімнаті з кутка в куток. Потім дістав з полиці якусь невеличку машину і поставив на стіл коло мене.

— От що, Грицю, — сказав тато. — Справа в тому, що тепер ситуація докорінно змінилася. Ти вже не маленький, у восьмому класі. Я вже тобі говорив якимось, що в школах впроваджується політехнізація. Виходить, що я тебе виховував не зовсім так, як треба було. Сам я робітник, батько мій селянин. Усе життя ми працювали. Думав я, що ти станеш істориком. Головою, воно, думаю, легше, ніж руками. Аж виходить — не той курс! Забули ми, хто у нас в країні хазяїн, хто такі ми самі. І партія наша поправляє таких, як ми: не забувайте люди, що ви хазяї землі, любіть труд, який в нашій країні став справою честі, доблесті і героїства.

Отак батько говорив довго, ходячи по кабінеті. Я слухав уважно і пригадував слова дяді Колі. Дядя Коля колись те ж саме мені говорив.

Потім тато розповів мені про машину, яку він поставив на столі. Називається вона мотором для мотоцикла. Над цією конструкцією татко працює вже цілий рік. Він хоче, щоб вона була найкращою в країні, щоб пального

витрачала якнайменше, але щоб була сильнішою за інші.

— Ану, механіки, пішли вечеряти, — сказала мама, заходячи до кабінету.

XVIII

Ранком другого дня, захопивши з собою електромотор, я пішов до Юрка. Ми працювали з ним увесь день. Юрко навіть обідати мене не відпустив, а залишив у себе. Що це була за робота! По-перше, ми «оформили», як говорив Юрко, мій електричний двигун. З блискучої бляхи зробили для нього круглий кожух. Отут вже я навчився паяти. Коли кожух поставили на місце, мотор став немов справжній. Зверху стирчала вісь якоря. Юрко запропонував прикріпити до неї чотири лопасті, які ми виготовили з бляхи.

— А тепер вже можна й марку поставити, — сказав Юрко.

— Як це марку?

— Ну, фабричну марку, розумієш? Ти хіба не бачив на тракторі чи на автомашині букви: «ХТЗ», «ГАЗ»?

— Бачив.

— Отже, як наша машина зватиметься?

Я з хвилину повагався, а потім рішуче вимовив:

— «ТЕМ».

— Що значить «ТЕМ»?

Що було робити? Довелося розкривати таємницю до кінця.

— Таїн електро-мотор, — сказав я і по-

червонів. — Розумієш, Юрко, — за хвилину продовжив я, — я робив цю штуку, щоб доказати вредній дівчинці, що я не «башмачник», як вона мене дражнила, і що я розбираюся в техніці не гірше за інших.

Юрко слухав мене з підвищеною цікавістю і, здавалося, вірив мені. Щоправда, в його очах проскакували веселі іскорки.

— Тільки прошу тебе, Юра, не розшифруй назву нікому. А то хлопці можуть невірно це зрозуміти і сміятимуться з мене.

— Гарзд, — сказав серйозно Юрко, — я згоден на таку назву. Даю тобі слово, що мовчатиму.

Ми взяли блискучий мідний дріт, виготовили три літери «Т», «Е», «М» і припаяли їх до кожуха електричного мотора.

Ще три дні ми возилися з приладом. Власне, возився сам Юрко, бо я в його автоматичі нічого не розумів.

Нарешті робота була закінчена. Ми змонтували прилад, випробували його. Прилад діяв.

І от настав час, коли треба було йти до школи. В перший же день занять за розкладом була фізика, і ми вирішили продемон-

струвати свої досягнення 1-го вересня, в перший день навчального року. Це буде навіть символічно — як сказав Юрко.

У школі, коли я прийшов туди, вже було повно хлопців і дівчат. Всі такі веселі, збуджені, як звичайно буває, коли новий рік починається. А розмов, а сміху скільки! Хтось розповідав, хтось розпитував і, здавалося, ніхто нікого не слухає.

Юрко, крім книжок, носив з собою коробок з-під ботинок, перев'язаний мотузкою. Всі запитували, що це у нього. Він байдуже відповідав, що це мати купила йому нові черевки.

Перед уроком фізики, Юрко вийшов до столу і сказав:

— Друзі! Тихіше. Зараз буде зроблено експеримент на тему: «Автоматика в народному господарстві». Прошу вас не дивуватися і голосно не висловлювати своїх почуттів, аж доки не прийде Іван Петрович.

Всі мовчали, чекаючи, що ж буде далі. Юрко швиденько відкрив коробок, дістав звідти мотор «ТЕМ», маленьку коробочку з автоматикою, з'єднав дротинки і все це поставив на стіл: спершу коробочку, а зверху «ТЕМ». Потім Юрко сів за парту біля мене. Між нами стояла ще одна коробка. Юрко дістав товсту дротину з міді, поставив її вертикально у якесь гніздо в своєму приладі і байдуже сперся ліктем на стіл.

В цей час зайшов Іван Петрович. Ми встали, привіталися. Вчитель поздоровив нас з початком навчання, погладив короткі сиві вуся і оглянув усіх.

— Всі ви, друзі, повиростали за літо, — сказав Іван Петрович. Вас і не впізнати. Добре відпочили?.. З фізики, звичайно, дещо позабували..

В цей час він помітив на столі прилад.

— Що це таке?

— Дозвольте доповісти? — Юрко підвівся з лави.

— Будь ласка.

— Це електричний мотор, Іване Петровичу.

Вчитель нахилився, оглянув апарат, взяв мотор в руки. Всі витягли шиї, дехто встав з місця.

— Він, звичайно, працює? — запитав вчитель.

— Це залежить від того, чи захочемо ми з Грицьком.

— Серйозно? Що ж, чи не захотілося вам з Грицьком, щоб він вже працював?

Юрко подивився на мене. Я кивнув: «Давай, мовляв, швидше!».

— Зараз.

Мій друг сів, нахилився над автоматикою і повернув вимикач. Коло мене почулося якесь тихеньке гудіння, ледве чутне. Тоді Юрко один раз натиснув зелену кнопку. В класі було так тихо, що всі почули, як тієї ж миті на столі Івана Петровича щось клацнуло і моторчик «ТЕМ» весело загук, набираючи швидкість. Крильця вентилятора блищали на сонці.

Минула хвилинка. Юрко двічі натиснув червону кнопку, на столі двічі клацнуло, і моторчик став.

— Ану ще! — крикнув хтось.

Юрко повторив дослід.

— Це у нього тоненькі дротинки під столом протягнуто, — гукнув хтось з хлопців. Юрко відповів:

— Іване Петровичу! Візьміть прилад у руки. Які там дротинки!..

Вчитель взяв моторчик з коробочкою. Всі бачили, що ніяких дротинок немає. В цей час Юрко ще раз включив контакт, і «ТЕМ» знову заспівав у руках вчителя.

Ефект був надзвичайний! Іван Петрович одразу ж викликав нас до столу, і ми з Юрком по черзі розповідали, як нам вдалося виготовити таку штуку.

Під час перерви вся школа дізналася, що восьмикласники Грицько і Юрко зробили влітку електромотор, яким можна керувати по радіо.

Коли зібралися додому, коло вчительської зустрів нас Іван Петрович і потиснув обом руки.

— Поздоровляю! Молодці. Особливо ти, Грицю. Думаю, що тепер і уві сні мотор знатимеш?

— Звичайно, Іване Петровичу, — сказав я. -- І тепер не лише мотор. Геть усе знатиму!

Ми рушили додому, але скоро дорогу нам заступила юрба учнів, які стояли біля шкільної стінгазети. Редколегія вже встигла випустити свіжий номер. Ми підійшли ближче. Чути було сміх і жарти.

— Це про вас, Юрко і Грицю, — сказав хтось.

І справді, на одному малюнку було зображено мене. Я сидів у великому черевнику, який плавав на воді. Внизу було написано:

«Грицько весною». На другому малюнку такий же черевик летів у повітрі, як вертольот. В ньому сиділи ми з Юрком, а над головами у нас був намальований мотор з написом «ТЕМ». Внизу стояла дівчина, дуже схожа на Таю. Вона тримала в руці коробок з-під взуття і, дивлячись вгору, натискала кнопку. Напис повідомляв: «Грицько і Юрко пішли вгору».

Коли ми вийшли у двір, я сказав Юркові: — Ти бачив? Мені дуже незручно. Чому там намалювали Таю? — Таю? Тобі просто увижається. То зовсім не Тая. Адже прізвища її не написано.

Вдома тато й мама були самі. Я повечеряв з великим апетитом, водночас розповідаючи їм шкільні новини. Найбільше, звичайно, йшло про нашу з Юрком автоматику. Батько розпитував, як же це ми додумались. Я сказав, що це ідея Юркова. А працювали разом. Всім у школі дуже сподобалося.

Тепер вже, мабуть, у мене двійкою з фізики навіть не пахнутиме. У стінгазеті намалювали, як ми з Юрком летимо...

Мама також слухала мою розповідь з великим інтересом. Вона, здавалось, також раділа з моїх успіхів. Чи відмовилась вона від свого наміру зробити з сина «інтелект»? Напевно сказати цього не можу. Як би там не було, а цього разу обійшлося без моралі.

Завтра — знову до школи.

Вперед, історія!

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГА

Дорогі читачі! Вам, звичайно, цікаво було б взнати про дальшу долю Грицька Чорноморця і його друзів? Я з ними зустрічався один лише раз. Ось як це трапилося.

Якось ввечері, повертаючись до готелю, я помітив на вулиці натовп людей. Підійшовши ближче, в центрі натовпу побачив двох кремезних хлопців, які міцно тримали за руки розхристаного довготелесого юнака років двадцяти. Він дико поводив очима, лаявся і пручався. Один з хлопців, високий, в шапці, з темним чубом, що безладно кучерявився і спадав на очі, намагався витерти лоба плечем ватянки. Я помітив, що з його чола падають темні краплинки крові.

Разом з хлопцями я побував у штабі народної дружини, куди привели бешкетника, одного з тих, які починають з закордонної зачіски і кінчають лавою підсудних. Як я дізнався, дружинники Грицько Чорноморець і Юрко Бондар захистили жінку, яку образив п'яний. Може все обійшлося б мирно, але несподівано хуліган вихопив ножа і, замахнувши рукою, встиг ледь-ледь зачепити ним Грицька.

В штабі дружини Грицька перев'язали, а хулігана відправили в міліцію. Я розговорився з хлопцями. Виявилось, що Грицько і Юра жили разом у гуртожитку будівників. Мені чомусь захотілось ближче познайомитися з цими сміливими юнаками.

— Пішли до нас, — запропонував Грицько. — Мое чергування, бачите, закінчилось. — Хлопець повів рукою по сліпучому бинту, на який не поскупилася сестра швидкої допомоги.

Ми довго розмовляли в теплій кімнаті гуртожитку. Грицько присів на ліжку, а Юра, вибачившись, пішов у сусідню кімнату. Невдовзі звідти долинули звуки баяну.

На мої запитання Грицько відповідав охоче, але скупко, небагатослівно. Він закінчив десятирічку, потім технічне училище. Працює монтажником-верхолазом. Будують комсомольську доменну піч.

Мене багато що цікавило: як жив Грицько, як він учився, чим захоплювався, хто такі його рідні.

— Бачите, яка справа, — сказав юнак на мої запитання. — Про це довго розповідати. Зачекайте.

Він дістав з-під ліжка чемодан, відкрив його і витягнув звідти товстий зошит у чорній палітурці.

— Візьміть оце. Якщо буде час і бажання — почитайте. «Мислителя» з мене не вийшло, письменника теж.

— Повернете, коли знайдете мене... — Грицько посміхнувся. — Адже ми — будівельники.

«И снег, и ветер, и звезд ночной полет,
Меня мое сердце в тревожную даль зовет...»

проспівав він тихенько, прислухаючись до баяну за стіною.

Тижнів через два я приніс зошит у гуртожиток будівельників «Домни миру», але там моїх знайомих уже не було. Ніхто не знав, куди поїхали монтажники.

Я повернувся в готель, ще і ще раз перечитав зошита і вирішив його опублікувати. Нехай люди почитають про те, як школа, сім'я, друзі допомогли Грицькові обрати вірний життєвий шлях. Сподіваюся, що Грицько і Юрко не образяться на мене за мій самовільний вчинок. Тим більше, що прізвища їх я замінив іншими, а решту прізвищ просто не називаю.

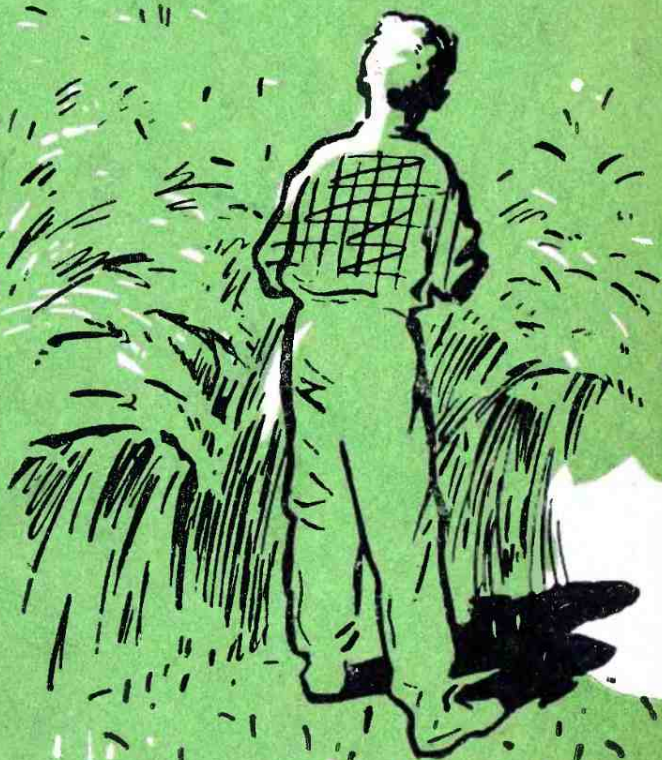
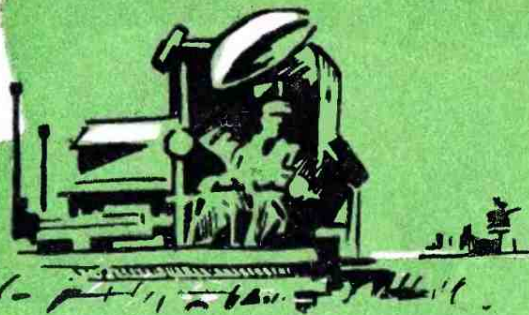
Вважаю, друзі, що ви обов'язково зустрінетесь з цими хлопцями і плече до плеча будете крокувати разом з ними в житті.

І коли в лабораторії вченого, за пультом управління гідровузла, за кермом комбайна або в кабіні зоряного корабля ви зустрінете молоду, сміливу, трудолюбиву і високоосвічену людину, згадайте Грицька Чорноморця і Юрка Бондаря.

Можливо, це буде хтось із них, а може один з їхніх ровесників. Зрештою, це не так важливо. Головне те, що це напевно будуть такі ж хороші хлопці й дівчата, якими прагне стати кожен з вас.

Автор.

Ціна 17 коп.

КРИМВИДАВ · 1931